

TAMAH MOTİVİ İLƏ CİNAYƏT TÖRƏDƏNLƏRİN ŞƏXSİYYƏTLƏRİNİN KRİMİNOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN TƏDQIQİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Vüqar Mansurov*

Xülasə

Ümumi cinayətlərin strukturunda şəxsi mənafeədən törədilmiş cinayətlər böyük çəki daşdığından, onların elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının öyrənilməsi dərin analitik və konstruktiv yanaşma tələb edir. Tam və mənalı kriminoloji mənzərə yaratmaq üçün eqoist cinayətkarların şəxsiyyətinin spesifik kriminoloji xüsusiyyətlərini təhlil etmək lazımdır. Çünki muzdlu cinayətkarlar digər cinayətkarlardan sosial-demoqrafik, hüquqi və psixoloji xüsusiyyətlərinə görə fərqlənilirlər.

Açar sözlər: *cinayətkarın şəxsiyyəti, tamah motivi, kriminal davranış, sosial mühit, soyğunçuluq, oğurluq.*

Tamah motivi ilə törədilən cinayətlər ümumi cinayətlərin strukturunda böyük çəkiyə malik olduğu səbəbindən onun elmi-nəzəri, metodoloji əsaslarının tədqiqi dərin analitik və konstruktiv yanaşma tələb edir. Dolğun və məzmunlu kriminoloji mənzərənin yaradılması üçün tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin səciyyəvi kriminoloji xüsusiyyətlərinin təhlili zəruridir. Çünki, tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslər sosial-demoqrafik, hüquqi, psixoloji və s. xüsusiyyətlərinə görə digərlərindən fərqlənilirlər.

Kriminoloji xüsusiyyətlərə görə təhlillərin daha sistemli aparılması üçün tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərin iki qrupa bölünərək araşdırılması məqsədəmüvafiqdir:

1. Zorakılıqla müşayiət olunmayan tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslər (qeyri-zorakı tamah cinayətkarlığı). Oğurluq, dələduzluq və s. cinayətlər bura aiddir.

2. Zorakılıqla müşayiət olunan tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslər (zorakı tamah cinayətkarlığı). Bu cinayətlərə soyğunçuluq, quldurluq və s. cinayətləri misal göstərmək olar.

Göstərilən bölgü kriminoloji təsnifat olmaqla hər iki qrupa aid olan cinayət törətmiş şəxslərin kriminoloji xüsusiyyətlərinin bir-birindən fərqləndirilməsinə dəstək olacaqdır.

Tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxsləri digərlərindən fərqləndirən əsas kriminoloji xüsusiyyətlərdən biri onların kəmiyyət göstəricilərinə görə seçilməsidir. Əgər Azərbaycan Respublikasında 2020-ci ildə 17482 cinayət törətmiş şəxs qeydə alınmışdırsa onlardan 2496 (14%) nəfər oğurluq, 688 (4%) nəfər dələduzluq, 223 nəfər (1,3%) soyğunçuluq və 138 (0,8%) nəfər quldurluq cinayəti törətmiş şəxslərin payına düşür. Qeyd olunanlar kəmiyyət baxımından

---

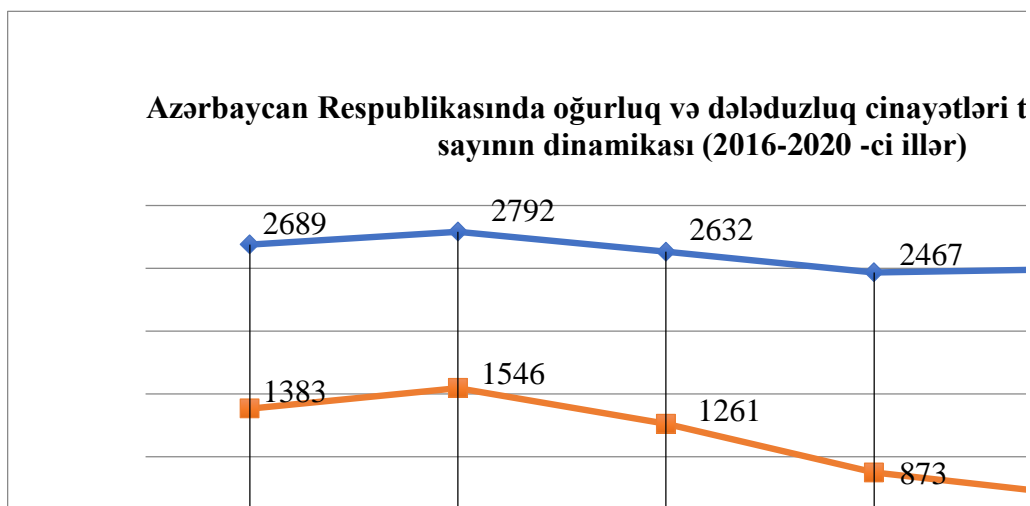
* Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyasının “Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” kafedrasının baş müəllimi

kifayət qədər böyük göstəricilərdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu təsnifatda tamah motivi ilə törədilən digər cinayətlərə görə qeydə alınmış şəxslərin göstəriciləri verilməmişdir.

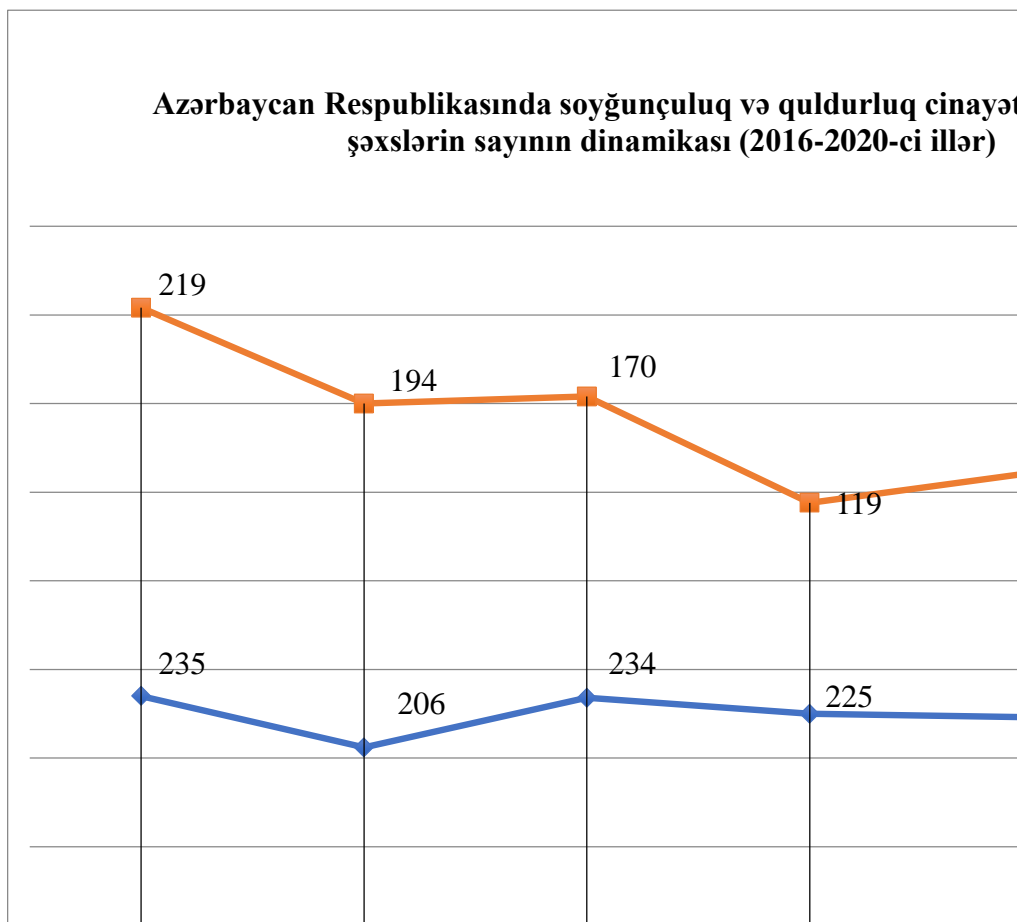
Tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərin ölkə əhalisinin 100 min nəfərinə düşən əmsalı da maraqlıdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında 2020-ci ildə oğurluq cinayətinə görə qeydə alınmış şəxslərin 100 min nəfərə düşən sayı 24, dələduzluq cinayətinə görə qeydə alınmış şəxslərin 100 min nəfərə düşən sayı 7, soyğunçuluq cinayətinə görə qeydə alınmış şəxslərin 100 min nəfərə düşən sayı 2, quldurluq cinayətinə görə qeydə alınmış şəxslərin 100 min nəfərə düşən sayı 1-dir.

Zorakılıqla müşayiət edilməyən tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərin, həmçinin zorakılıqla müşayiət olunan tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərin dinamikasında son illər üzrə dövrü təhlili aparsaq azalma meyillərini müşahidə edirik. Əgər 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası üzrə 2467 nəfər oğurluq, 873 nəfər dələduzluq, 225 nəfər soyğunçuluq, 119 nəfər quldurluq cinayəti qeydə alınmışdırsa, 2020-ci ildə 2496 nəfər oğurluq, 688 nəfər dələduzluq, 223 nəfər soyğunçuluq, 138 nəfər quldurluq cinayəti törətmiş şəxs müəyyən edilmişdir (Bax: Cədvəl 2,3).

Cədvəl №2

Cədvəl №3

Tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərin səciyyəvi kriminoloji xüsusiyyətlərindən biri də onların kriminal submədəniyyətlə bağlılığıdır. “Oğru aləmi”, “Oğru qanunları”, “Oğru yığıncaqları” və s. bu kimi kriminal mühitə xas olan terminlər tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərin peşəkar cinayətkarlığın və kriminal submədəniyyətin ideoloji dayaqlarını təşkil etdiyini göstərir.

Kriminal submədəniyyətin ideoloji əsasları sadə qaydalardan başlayaraq kriminal sindikatlar arasında mövcud olan total münasibətlərə qədər dərinləşir. Tamah motivi ilə törədilən cinayətlərin sayının artması qrup halında törədilən cinayətlərin, residiv, mütəşəkkil və peşəkar cinayətkarlığın inkişafına səbəb olur. Cinayətkarlığın bu növləri bir-birindən qaynaqlanaraq cəmiyyətin sosial və mənəvi dayaqlarını sarsıdan kriminal submədəniyyətin formalaşmasının və yayılmasının bünövrəsini təşkil edirlər.

Tamah cinayətkarlığının (zorakı və qeyri-zorakı) sosial fəsadlarını araşdıran M.V.Qonçarova kriminal submədəniyyətin daha çox iki istiqamətdə təsirini qeyd edir. [1, s.193].

1. Kriminal submədəniyyəti təmsil edən şəxslərin çoxunun cinayətkar aləmdə nüfuz sahibləri və peşəkar cinayətkarlar olduğundan kriminal norma və dəyərlər qorunub saxlanılır, daxildən daha da təkmilləşərək mütəşəkkil forma alır. Bu mühitə cəlb olunan şəxslərin hesabına fəaliyyətinin miqyası artır.

2. Kriminal submədəniyyətin bəzi elementləri cəmiyyətin müəyyən təbəqəsinin şüuruna yeridilərək “sosial ədalət” meyarı kimi göstərilir. Nəticədə kriminal dəyərlərə əhali arasında rəğbət artırması ilə bağlı meyllərin formalaşmasına zəmin yaradılır. Bu isə cinayətkarlığa qarşı mübarizədə ən effektiv vasitələrdən olan, sosial nəzarət mexanizmlərinin fəaliyyətinin durğunluğuna səbəb ola bilər.

Bundan başqa kriminal submədəniyyətin mövcudluğu və inkişafı hüquq-mühafizə orqanları ilə bağlı ictimai fikir və etimada neqativ təsir göstərərək hüquq-mühafizə və cəza-icra sisteminin effektivliyinin aşağı düşməsi ilə nəticənir.

Tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslər tərəfindən kriminal submədəniyyətin formalaşdırılmasının əsas məqsədlərindən biri mövcudluqlarının və inkişaflarının uzun müddət ərzində təmin edilməsidir. Qeyd olunan halın cinayətkarlığın bu növünə qarşı mübarizədə strateji istiqamət kimi nəzərə alınması zəruridir [2, s.116-117].

İctimai dəyərlərin əleyhinə olaraq özünümüdafiə funksiyasını daşıyan kriminal submədəniyyət cinayət törədən şəxslərin, xüsusilə yetkinlik yaşına çatmayanların və gənclərin kriminal davranışlarının aktivliyinə və mobilliyinə təkan verir. Bu üsulla onlar ictimai qınaqdan qaçaraq şəxsiyyətlərinə dəyər vermək üçün ideoloji izolyasiya təbəqəsi yaradırlar [3, s.672-673].

Digər cinayət növlərindən fərqli olaraq tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərin kriminal submədəniyyətə daha yaxın olmasının müxtəlif səbəbləri vardır. Başlıca səbəblərdən biri onların şəxsiyyətlərində kriminogen keyfiyyətləri formalaşdıran amillərin situativ xarakter daşımamasıdır. Şəxsi cinayət törətməyə vadar edən sosial və ya psixoloji faktorlar uzun illər onun yaşadığı mühitindən qidalanaraq şəxsiyyətində dayanıqlı hala çevrilirlər.

Nəticədə neqativ mikromühitin təsiri vasitəsilə insanın şəxsiyyətində böyük zaman müddətində formalaşaraq dayanıqlı hala çevrilmiş kriminogen faktorlar onu cəmiyyət üçün təhlükə mənbəyinə çevirir [4, s.64-65].

Mühit amili ilə bağlılığı tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin növbəti səciyyəvi kriminoloji xüsusiyyəti kimi qeyd edilə bilər.

Müasir mürəkkəb ictimai münasibətlər mühit amilinin cinayət törədənin şəxsiyyətinə təsirinin dərin kriminoloji təhlilini tələb edir. Sovetlər birliyi dövründə kriminologiya fənni üzrə ilk dərslərin müəlliflərindən biri V.N.Kudryavsev hesab edir ki, insan əməlini ətraf mühitə sadə təsir kimi araşdırmaq doğru deyil. Kriminal davranış insan iradəsinin məhsuludur. Sosial mühitin təsiri ilə yaranan iradəvi akt cinayət törədənin şəxsiyyəti, onun maraqları, baxışları, adətləri, psixi və digər fərdi keyfiyyətlərinin təsiri nəticəsində formalaşır [6, s.13-16].

Mühit insan davranışına daha dolğun məzmun verərək onu istiqamətləndirir, hədəf və məqsədlərə doğru yönəldir. Hər insan əməli, pozitiv və neqativ həyati situasiyalar bir növ şəxsiyyətə “məhürünü” vurmaqla öz izini qoyur.

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərində kriminogen amilləri artırən neqativ mikromühit son dövrlərin qlobal mədəni-mənəvi krizislərinin fonunda cinayətkarlığın daha təsirli determinantlarından birinə çevrilmişdir. Kriminoloji tədqiqatların nəticəsi olaraq cinayətkarlığı stimullaşdıran mənəvi krizislər kimi daha çox göstərilən bu hallar kriminal davranışa təsir baxımından araşdırıla bilər [5, s.12]:

- 1) Əkssosial davranışın inkişafı - narkotik vasitələrin istehlakının, zorakılığın artması;
- 2) İctimai dəyər və qaydaların əsas nüvəsi olan ailələrin daha tez-tez dağılması, natamam ailələrin sayının artması;
- 3) “Əmək etikasının” aşağı düşməsi - istehsal proseslərində fərdi maraqların ictimai maraqları üstələməsi.

Cinayət törədənin şəxsiyyətində mühit faktoruna böyük önəm verən A.S.Pançenko qeyd edir ki, şəxsiyyət insanın sosial simasıdır. İnsanın hansı cəmiyyətdə yaşaması və inkişafı onun şəxsiyyətini istiqamətləndirir [7, s.190-194].

Tamah motivi ilə törədilən cinayətlərin səbəbiyyət kompleksi situativ xarakter daşımadığından sosial mühitlə sıx bağlıdır. Hesab edirik ki, tamah motivi ilə cinayət törədənlərin kriminal davranışlarına onların sosial təcrübəsi böyük təsir göstərir. Cinayət törədənin şəxsiyyətində formalaşmış tamah motivi sosial köklərə (ailə, yaxın əhatə, cəmiyyət və s.) söykənərək ondan qidalanır.

Sosial mühit insanın daxili aləminə, psixoloji durumuna təsir etməklə şəxsiyyətində dayanıqlı hala çevrilir. Tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinə sosial mühitin əhəmiyyətli təsiri qədər, psixoloji xüsusiyyətləri də tamamilə fərqli məzmunla malikdirlər.

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərin psixoloji xüsusiyyətlərinə görə fərqlənməsini şəxsiyyətlərinin daha bir səciyyəvi kriminoloji xüsusiyyəti kimi göstərməlidir. Neqativ mikromühit kriminal davranışın əsas səbəblərindən biri olsa da, həmin mühitdə böyüyən hər bir şəxs cinayət törətmir. Bu səbəbdən tamah motivi ilə cinayət törədənlərin psixoloji xüsusiyyətləri özünəxas kriminoloji keyfiyyətləri ilə seçilir. Sosial mühit hər insanın şəxsiyyətinə müxtəlif formada təsir göstərir. Mühit eyni olsa da, insanın daxili aləmi, psixoloji məzmunu başqalarından fərqli ola bilər.

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərdə cinayət törətmək istəyi mexaniki olaraq yaranmır. O, belə bir qərarın qəbul olunması üçün bütün hiss və duyğularını səfərbər edərək özünü müəyyən müddətdə hazırlayır. Nəticədə onun şəxsiyyətində yaranan və kriminogen məzmunla malik psixoloji keyfiyyətləri daha dayanıqlı hala çevrilirlər.

Əgər şəxs oğurluq cinayətini törətmək qərarına gəlsə, bu hal bir günün nəticəsi olaraq baş vermir. Təbii ki, insanın iradi keyfiyyətləri də önəmli rol oy-

neyir. O, cinayət törətmək üçün həm mühitin, həm də psixoloji keyfiyyətlərin təsiri ilə qərar qəbul edir. Bu proses isə ani olaraq baş vermir. Həmin şəxs özünü cinayətin törədilməsi üçün uzun müddət hazırlamalıdır. Qeyd olunan hal tamah motivi ilə törədilən cinayətlərdə digərlərindən fərqli olaraq daha mürəkkəb məzmunla malik olur. Onların şəxsiyyətlərində kriminogen keyfiyyətlər dərin kök saldığından islah olunması və reabilitasiyası uzun müddət tələb edir.

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin psixoloji xüsusiyyətləri insanın sosial mühitindən qazandığı həyat təcrübəsindən irəli gəlidiyi üçün kriminoloji tədqiqi də müəyyən çətinliklərlə bağlıdır və kompleks yanaşmanın tətbiqi zəruridir. Bəsit və birtərəfli psixoloji və kriminoloji bilgilərlə cinayət törədən şəxsin daxili aləmini, baxışlarını, qiymətləndirmə meyarlarını, davranışını istiqamətləndirən motiv və maraqlarını tədqiq etmək mümkün deyil.

M.Qonçarova tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin psixoloji xarakteristikasını daha dərin tədqiq etmək məqsədi ilə onları təxmini olaraq üç qrupa bölür: intellektual, emosional və iradəvi xüsusiyyətlər [8, s.138-142]. O, intellektual xüsusiyyətlərə əqli inkişaf və düşüncə səciyyəsinə, həyat təcrübəsinə, baxışların geniş həcmli və ya məhdud çərçivədə olmasına, maraqların məzmununu və müxtəlifliyini aid edir.

Emosional keyfiyyətlərin məzmununa sinir proseslərinin gücü, tarazlıq vəziyyətini, hisslərin dinamikliyini, emosional reaksiya səviyyəsini, konfliktli və təhrikədiici şəraitdə reaksiya gücü və sürətini, həyəcan səviyyəsinin stabilliyi və ya dəyişkənliyini daxil edirdi.

İradəvi xüsusiyyətlərə fəaliyyətini tənzimləmək bacarığını, qərar qəbul etmək və həyata keçirmək vərdişlərini, məqsədayönlülük, təşəbbüskarlıq, qətiyyətlik, dözümlülük kimi keyfiyyətləri göstərmək olar.

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərə başqalarına qarşı yüksək həssaslıq, etibarın aşağı olması, gizlilik və digərlərinin mövqeyinə şübhə ilə yanaşma kimi xüsusiyyətlər də xasdır.

Məhkumluğun sayı artdıqca kriminal davranışa zəmin yaradan psixoloji keyfiyyətlər daha da dərinləşir. Keçirilmiş sorğuların nəticələri göstərir ki, əvvəllər tamah motivi ilə cinayət törədənlərin 16%-i kriminal davranışa bəraət qazandıdır, 41%-i cinayətin törədilməsi tələbini mühitlə əlaqələndirir, 34%-i isə hesab edir ki, qanunun pozulmasına heç nə bəraət qazandıra bilməz [8, s.140].

Psixodiagnostik metodların (Art-test, KİLO, Aksent 2-90) tətbiqi vasitəsilə mülkiyyət əleyhinə cinayət törədən şəxslərin davranışlarında birtərəfli primitiv-istehlakçı mövqe, maddi sərvətlərin rolu haqqında şişirdilmiş təsəvvür, ictimai maraqlara neqativ münasibət, sosial mühitə zəif adaptasiya olma kimi mənavi psixoloji xüsusiyyətlər müşahidə edilmişdir [9, s.292].

Tamah motivi ilə cinayət törədənlərin təqribən yarısında anlaşıqlığı istisna etməyən psixi qüsurlar aşkar edilmişdir. Sağlam insanlardan fərqli olaraq onlarda şüurdan kənar (şüursuzluq) davranışa daha çox rast gəlinir. Özünə qarşı tənqidi yanaşma tamamilə aşağıdır və ya mövcud deyildir. Bu kateqoriyaya aid

olan şəxslərdə kriminal davranış real həyat şəraiti və şəxsiyyətin həyati yönəlişlərinin uzlaşması fonunda baş verir. Yekunda tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslər kriminogen mühitdə psixoloji komfort vəziyyətində olurlar [10, s.36-40].

Psixoloji katolizatorlar zorakılıqla müşayiət olunan və müşayiət edilməyən taham motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərin kriminal davranışlarına fərqli formada təsir göstərə bilər.

Zorakılıqla müşayiət edilməyən tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərə tamahlı-zorakı cinayətləri törətmiş şəxslərdən fərqli olaraq sosial mühitə tez uyğunlaşmaq, emosiya və həyəcanını gözlətmək, asanlıqla ünsiyyət qurmaq kimi xüsusiyyətlər xasdır. Çox ölçülü dispersion tədqiqatların (MANOVA) vasitəsilə zorakılıqla müşayiət edilməyən tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin tədqiqi zamanı onlarda baxışlarının və mənəvi dəyərlərinin fərqləndiyini və təkrarolunmazlığını göstərməyə can atmaq, ictimai münasibətlərin təsirindən uzaq olan həyat tərzini keçirmək kimi keyfiyyətlər aşkar olunmuşdur [11, s.114-115]. Zorakılıqla müşayiət olunan tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslər isə aqressiv və impulsiv davranışları, yüksək həssaslığı və emosional çılgınlığı ilə seçilir.

Sadalanən psixoloji xüsusiyyətlərin tədqiqinin nəzəri, həmçinin təcrübi əhəmiyyəti böyükdür. Nəzəri baxımdan cinayət törədənin şəxsiyyətinin hərtərəfli və məzmunlu öyrənilməsi bu sahədə kriminoloji biliklərin daha da dərinləşməsinə, cinayət törədənin şəxsiyyəti haqqında tədqiqatların konkretləşərək elmi tezislərə çevrilməsinə şərait yaradacaqdır. Təcrübi nöqteyi nəzərdən isə bu bilgiler kriminal davranışın tam mənzərəsinin yaradılmasında və proqnozlaşdırılmasında əvəzsiz rol oynayır, hüquq-mühafizə orqanlarının cinayətlərin qarşısının alınması və açılması üzrə fəaliyyətində taktiki imkanlarını artırır.

Kriminal davranış və psixoloji patologiyalar eyni torpaqdan qidalanan iki bitkiyə bənzəyir [12, s.48]. Qeyd olunan səbəbdən tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin psixoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinin profilaktik əhəmiyyəti də böyükdür.

Kriminal davranış sosial mühit və psixoloji xüsusiyyətlərin təsiri nəticəsində formalaşır. Bu proses mürəkkəb və çoxşaxəli xarakter daşdığından öyrənilməsi də ətraflı təhlillərə əsaslanmalıdır. Kriminal motivlərin kökündə dayanan sosial-psixoloji səbəblər müəyyən davranışa çevrilməmişdən əvvəl tələbatlar, maraq və ehtiyaclar fonunda insan şüurundan süzülərək davranışı yaratmalıdır. Qeyd olunan proses cinayət törədən şəxsin uşaqlıq dövründən başlayaraq çox dərin izlər buraxmış səbəbiyyət kompleksini əhatə edir. Uşaqlıq dövründən başlayan erkən kriminallaşma tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin tədqiqində xüsusi əhəmiyyətə malik kriminoloji xüsusiyyətlərdən biridir. Digər cinayət növlərindən fərqli olaraq tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərində erkən kriminallaşma daha dərin köklərə malikdir.

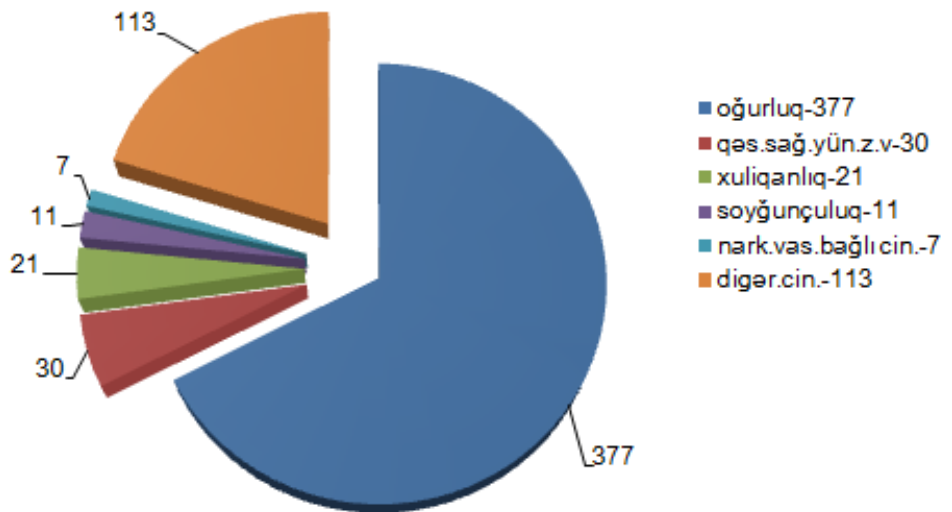
Azərbaycan Respublikasında 2020-ci ildə qeydə alınmış yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayətlərin strukturunda tamah motivi ilə

törədilən cinayətlərin xüsusi çəkisi erkən kriminallaşmanın tədqiqi baxımından böyük maraq kəsb edir. Belə ki, əgər 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasında yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cəmi 559 cinayət qeydə alınmışdırsa, onlardan 377 (67%) fakt oğurluq, 30 (5%) fakt qəsdən sağlamlığa yüngül zərər vurma, 21 (3,8%) fakt xuliqanlıq, 11 (2%) fakt soyğunçuluq, 7 (1,3%) fakt isə narkotik vasitələrlə bağlı cinayətlərin payına düşür.

Yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən oğurluq cinayətinin ümumi yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayətlərin 67%-ni təşkil etməsi bu yaş kateqoriyasında tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin sosial-psixoloji səbəblərinin mürəkkəb və dayanıqlı olduğunu göstərməklə kriminoloji tədqiqini də zəruri edir (Bax: Cədvəl 4).

Cədvəl №4

Azərbaycan Respublikasında YYÇ tərəfindən törədilən cinayətlərin strukturu (2020-ci il)

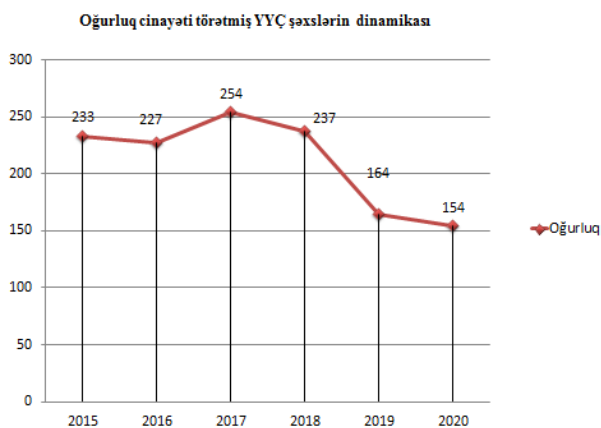

Cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayanların saylarının təhlili də bu yaş kateqoriyasına aid olan şəxslərdə tamah motivi ilə törədilən cinayətlərin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin yüksək olduğunu göstərir. Əgər 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikası üzrə cəmi 388 cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxs qeydə alınmışdırsa, onlardan 154 nəfər oğurluq, 17 nəfər soyğunçuluq, 3 nəfər quldurluq cinayəti törətmiş şəxslərin payına düşür. Təkcə oğurluq cinayəti törətmiş yetkinlik yaşına çatmayanlar cəmi cinayət törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin 40 %-ni təşkil edir.

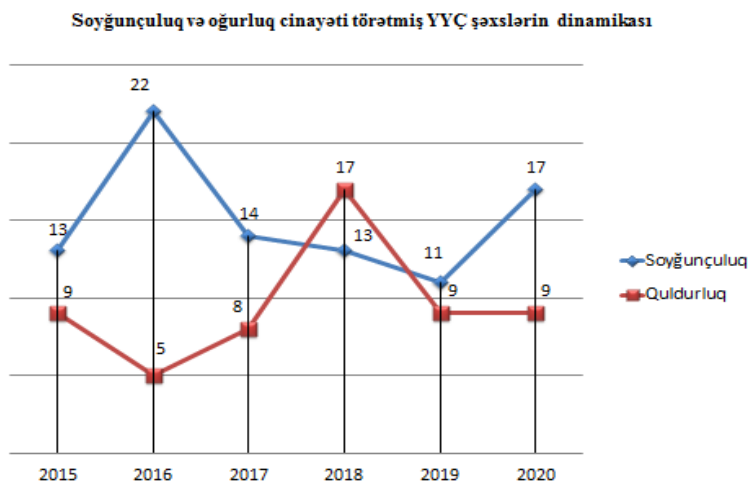

Oğurluq və quldurluq cinayəti törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin dinamikasında azalma, soyğunçuluq cinayəti törətmiş yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin dinamikasında isə qismən artma templəri müşahidə edilməkdədir (Bax: Cədvəl 5,6).

Cədvəl №5

Cədvəl №6

Təqdim olunan statistik göstəricilər yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən tamah motivi ilə törədilən cinayətlərin ümumi tamah cinayətkarlığı ilə dərin səbəbli əlaqəsinin olduğunu göstərir. Hesab edirik ki, həyata keçirilən profilaktik tədbirlərin effektivliyinin artırılması baxımından tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslərdə erkən kriminallaşmanın kriminoloji tədqiqi arzuolunan nəticələrin əldə edilməsinə zəmin yaradacaqdır.

Hər bir insanın ilkin davranış modeli anadan olduğu andan ailədə formalaşır. O, həyat təcrübəsini valideynlərinin davranışlarından əldə edərək özünün gələcək davranışının təməlini formalaşdırır.

V.N.Kasarevə görə uşaqlıq dövrünün ilk illərində qidalanma davranış tərzinə təsir edən əsas amillərdən biridir. Müəllifin fikrinə görə insanlarda olan mərhəmət hissinin aşağı olmasının ən böyük səbəblərindən biri uşaqlıq dövründə ana südü ilə qidalanma müddətinin az olması ilə bağlıdır. Ana südünün əvəzinə verilən uşaq qidalarının böyük əksəriyyəti inək südündən hazırlandığı üçün onun tərkibində olan maddələr insan bədənində yaddır. Bu səbəbdən orqanizmin biokimyəvi fəaliyyətinin sistemi (hormonal mübadilə, hüceyrə quruluşu və s.) pozulur. Nəticədə sinir sisteminin və insan psixikasının tam yetkin olması ictimai dəyərlərə zidd olan davranışın əsasını təşkil edə bilər [13, s.33-40].

Qeyd edilənlərdən başqa ana südü ilə təbii qidalanma prosesi insan şəxsiyyətinin əsasını təşkil edən emosional təması yaradır. Uşaq ana südünü təbii olaraq qəbul edərkən təkcə qidalanmır, o, həmçinin ilk emosional təmasa daxil olur. Ana ilə övlad arasında olan məhrəban və zərif duyğular formalaşmaqda olan insan şəxsiyyətinin müsbət xüsusiyyətlərinin dayaqlarını təşkil edir. Emosional təmas intellektual inkişafın tempi ilə də sıx bağlıdır. Emosional bağlılıq gələcək davranışın sosial-psixoloji modelini formalaşdırır. Gözəl insani dəyərlərin kökündə uşaqlıq dövrünün ilk illərində mövcud olan zəngin emosional faktor durur. Emosional hisslərin qıtlığı şəxsiyyətin neqativ komponentlərinin inkişafına təkan verərək onun əkssosial istiqamətdə formalaşmasını stimullaşdırır.

Beləliklə, tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin səciyyəvi kriminoloji xüsusiyyətlərini aşağıdakı qaydada sistemləşdirmək olar:

- Tamah motivi ilə cinayət törətmiş şəxslər kəmiyyət göstəricilərinin yüksək olduğuna görə digər cinayət törətmiş şəxslərdən fərqlənirlər.

- Tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslər kriminal submədəniyyətlə sıx bağlıdırlar.

- Tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərə sosial mühitin təsiri böyükdür.

- Tamah motivi ilə cinayət törədənlər kriminal davranışa səbəb olan dərin psixoloji keyfiyyətlərə malikdirlər.

- Uşaqlıq dövründən başlayan erkən kriminallaşma tamah motivi ilə cinayət törədənlərin şəxsiyyətlərinin əkssosial istiqamətdə formalaşmasının əsas amillərindən biridir.

Hesab edirik ki, qeyd olunan kriminoloji xüsusiyyətlər tamah motivi ilə cinayət törədən şəxslərin daha dərin kriminoloji tədqiqini təmin edəcək və cinayət törətmiş şəxslərin öyrənilməsinə, həmçinin həyata keçiriləcək profilaktik tədbirlərin effektivliyinin artırılmasına münbit zəmin yaradacaqdır.

İstinadlar:

1. Гончарова М.В. Социальные последствия рецидива корыстных преступлений // Общество и право, 2012. № 4(41), с.190-194.

2. Авдеев В.А., Авдеева Е.В. Правовой анализ общеуголовной корыстной преступности в Российской Федерации: состояние и тенденции развития // *Вестник РУДН. Серия: Юридические науки.* 2019, Т. 23. № 1, с. 102-122.

3. Иванова А.А. Криминальная культура как детерминант преступности // *Всероссийский криминологический журнал.* 2016. Т. 10, № 4. С. 671-681.

4. Долгова А.И. Личность преступника и ее криминологическое изучение. М., Российская криминологическая ассоциация. 2018. 195 с.

5. Пудовочкин Ю.Е. Концепция столкновения цивилизаций как теоретическая основа мировой криминологии (опыт криминологического прочтения произведений С. Хантингтона и П. Бьюкенена) // *Криминологический журнал ОГУЭП.* 2012. 4 (14), с.10-19.

6. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. М. «Юридическая литература», 1968, 176 с.

7. Панченко А.С. Личность преступника и некоторые факторы, влияющие на ее формирование. // *Вестник Краснодарского Университета МВД России.* 2017, № 4 (38).

8. Гончарова М.В. Нравственно-психологические черты корыстного рецидивиста// *Общество и право.* 2013 № 1(43), с. 138-142.

9. Линчук Т.Н., Михалева И.М., Демченко С.Г. Личностные качества осужденных за корыстные преступления, способствующие совершению данного вида преступления. *Вестник Ир ГЕУ.* № 7(78), 2013, с. 290-293.

10. Гончарова М.В. Рецидив корыстных преступлений и его предупреждение. Автореферат дис. на соискание ученой степени доктора юридической наук. Москва-2014, с. 56.

11. Базанова А.И., Симонова Н.Н., Корнеева Я.А. Особенности ценностной сферы личности ненасильственных корыстных преступников // *Бизнес в законе.* № 4, 2014, с. 113-117.

12. Лейкина Н.С. Личность преступника и уголовная ответственность. Издательство Ленинградского университета, 1968, 130 с.

13. Косарев В.Н. Личность преступника. Пути и средства предупреждения преступности. Учебное пособие. Волгоград: Станица-2, 2007. 196 с.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИХ СВОЙСТВ ЛИЧНОСТИ КОРЫСТНЫХ ПРЕСТУПНИКОВ

Вугар Мансуров*

Резюме

В связи с тем, что преступления, совершенные из корысти, имеют большой вес в структуре общеуголовных преступлений, изучение их научных, теоретических и методологических основ требует глубокого аналитического и конструктивного подхода. Для создания полной и содержательной криминологической картины необходимо проанализировать специфические криминологические особенности личности корыстных преступников. Это потому, что корыстные преступники отличаются от других преступников по своим социальным-демографическим, юридическим, психологическим характеристикам.

---

* Старший преподаватель кафедры «Управленческая деятельность органов внутренних дел» Полицейской академии Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *личность преступника, корыстный мотив, криминальное поведение, социальная среда, разбой, кража.*

**ACTUAL PROBLEMS OF THE STUDY OF THE CHARACTERISTIC
CRIMINOLOGICAL PROPERTIES OF THE PERSONALITY
OF MERCENARY CRIMINALS**

Vuqar Mansurov*

Abstract

In connection with the fact that the crimes committed from scratch have a great weight in the structure of general criminal offenses, the study of their scientific, theoretical and methodological foundations requires a deep analytical and constructive basis. For the creation of a complete and content of criminological pictures it is necessary to analyze the specific criminological features of the personality of greedy offenders. This is because criminals out of greed commit crimes socio-demographic, legal, and psychological and so on. Differ from others by their characteristics.

Keywords: *criminal's personality, selfish motive, criminal behavior, social environment.*

---

* Senior Lecturer of the Department of "Administrative Activity of Internal Affairs" of the Police Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan